

طرق کسب تابعیت اکتسابی و خلأهای موجود در آن بر اساس اصول حاکم بر تابعیت و قوانین در کشور ایران با مطالعه تطبیقی در نظام حقوقی فرانسه

سودابه طالبی^۱

عبدالعلی محمدی^{۲*}

قابل انتشار در شماره ۶۶ (تابستان ۱۴۰۵) نشریه پژوهشهای حقوقی

چکیده

منظور از تابعیت اکتسابی آن نوع از تابعیت است که در زمانی بعد از تولد فرد به وی اعطاء می‌گردد، که می‌تواند به شکل قهری و یا اختیاری محقق شود. در پژوهش حاضر، به روش‌های تحصیل تابعیت در ایران و فرانسه و چالش‌ها و خلأهای تحصیل تابعیت اکتسابی در دو کشور مذکور با رویکرد اصول حاکم بر تابعیت و قوانین موجود در هر دو کشور پرداخته شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد وضعیت تابعیت فرزندان حاصل ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی در نظام حقوقی ایران ابهام وجود دارد ولی این ایراد در نظام حقوقی فرانسه به دلیل انتقال تابعیت از طریق مادر فرانسوی به این فرزندان وجود ندارد. در نظام حقوقی ایران تحمیل تابعیت زن خارجی در صورت ازدواج با مرد ایرانی به دلیل وحدت تابعیت خانواده صورت می‌گیرد ولی در کشور فرانسه استقلال تابعیت زوجین برقرار است، تابعیت مضاعف در فرانسه مورد قبول می‌باشد ولی نظام حقوقی ایران در این خصوص مسکوت می‌باشد. در خصوص تابعیت فرزندخوانده و پناهندگان و اطلاعات متقاضی از زبان و اطلاعات فرهنگی و اجتماعی قوانین کشور فرانسه کامل‌تر از قانون ایران می‌باشد لکن در نظام حقوقی ایران در خصوص موارد ذکر شده خلأ وجود دارد.

واژگان کلیدی: تابعیت اکتسابی، خلأ، حقوق ایران، حقوق فرانسه.

۱. دانشجوی دکتری تخصصی گروه حقوق خصوصی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد پیشوا ورامین، تهران، ایران

۲. دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد پیشوا ورامین، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

در روزگار پیشین، انسان‌ها به دلیل برخی معضلات ارتباطی و همچنین تفکیک نشدن دقیق قلمروی کشورها، معمولاً در یک سرزمین به دنیا آمده، زندگی نموده و در همان سرزمین نیز از دنیا می‌رفتند. ولی با توسعه‌ی تمدن‌ها، کشورها و دولت‌های مستقلی شکل گرفتند و ارتباطات مردم دنیا با دیگر سرزمین‌ها روزه روز بیشتر شد. از این رو دولت‌ها به منظور تمیز جمعیت به عنوان یکی از ارکان مهم تشکیل دهنده خود، اقدام به معین کردن رسمی اتباع خود کردند. بنابراین می‌توان گفت که منشأ شکل‌گیری مفهوم تابعیت، تعدد دولت‌هاست.^۳ همزمان با سیر تحول دولت و مفهوم آن در بستر تاریخ و متناسب با نوع حاکمیت و جایگاه مردم در دولت‌ها، مفهوم تابعیت نیز دستخوش تغییر بوده است. به این دلیل که تابعیت در زمره‌ی امور حاکمیت است، هر دولت مستقل از شرایط دیگر دولت‌ها، این اختیار را دارد که معیارهای متفاوتی برای تعیین اتباع خود مشخص نماید. از معیارهای سابق تابعیت در کشورها می‌توان به بومی منطقه بودن، اطاعت کردن از آیین و مذهب رسمی، اقامتگاه، قومیت و پیروی از حاکم اشاره کرد.^۴ در قرن‌های اخیر و مشخصاً در قرن‌های پانزدهم تا نوزدهم، همزمان با تغییر مفهوم دولت و مشخص شدن رابطه‌ی مردم یک سرزمین با دولت، معیار و شرایط عضویت در جمعیت تشکیل دهنده یک دولت، جایگزین معیارهای پیشین گردید. مفهوم تابعیت به صورت کلی به دو نوع مطرح می‌شود: اولین نوع، تابعیت اصلی است و نوع دیگر آن تابعیت اکتسابی می‌باشد. چنانچه شخصی به فاصله مدتی بعد از تولد، دارای تابعیت جدیدی گردد، این تابعیت را تابعیت اکتسابی می‌نامند.^۵ بر اساس ماده ۹۷۶ قانون مدنی انواع تابعیت‌های اصلی ایرانی، در بندهای ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و همچنین تابعیت اکتسابی بر اساس بندهای ۶ و ۷ تعیین گردیده است.^۶

۱. راه‌های کسب تابعیت اکتسابی در کشور ایران با مطالعه تطبیقی در کشور فرانسه

تابعیت اکتسابی در اثر اعمال حقوقی شخص یا نماینده قانونی او ممکن است تحصیل شود؛ مانند تحصیل تابعیت در اثر سکونت مدت معینی در کشور خارجی و یا کسب تابعیت در اثر ازدواج.^۷ در تعریف تابعیت اکتسابی همچنین گفته شده است؛ تابعیتی است که شخص در حیات خود و در فاصله‌ای بعد از تولد و در اثر

۳. نجادعلی الماسی، حقوق بین‌الملل خصوصی، چاپ بیستم (تهران: میزان، ۱۴۰۰)، ۵۲.

4. Margiotta and Vonk Olivier Costanza, *Nationality Law and European Citizenship: The Role of Dual Nationality* (Paris: EUDO Citizenship Observatory, 2010), 183.

۵. علی ناصحی «تابعیت و اصول و قواعد حاکم بر آن»، پیک نور، (۳): ۶۳.

۶. سید محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول (تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۴)، ۸.

۷. محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق. چاپ دوازدهم (تهران: نشر گنج دانش، ۱۳۸۱)، ۱۳۵.

عواملی همچون ازدواج، اقامت یا درخواست فرد به دست می‌آورد.^۸ در زبان فرانسه اصطلاح *nationalité* *acquire* برای تابعیت اکتسابی استعمال می‌شود.

۱.۱. تحلیل حقوقی طرق تحصیل تابعیت اکتسابی در نظام حقوقی ایران

الف: تقاضا: تابعیت اکتسابی تابعیتی است که بعد از تاریخ تولد تا وقتی که شخص زنده است، در اثر اعمال حقوقی شخص یا نماینده قانونی‌اش تحصیل می‌نماید^۹ شرایط اخذ این تابعیت طبق ماده ۹۷۹ قانون مدنی به صورت زیر می‌باشد:

- شخص متقاضی ۱۸ سال تمام باشد.
- به مدت پنج سال به صورت پیوسته یا غیر از آن در ایران زندگی کرده باشد.
- فراری از خدمت نظامی در کشور خود محسوب نشود.
- سابقه کیفری و غیر سیاسی در هیچ کشوری نداشته باشد.
- توانایی تامین نیازهای مالی خود و خانواده اش را داشته باشد.

ب: تابعیت تبعی: به تابعیتی گفته می‌شود که شخص نه به اراده خود بلکه به اراده و خواست فرد دیگری دارا می‌شود.

ج: تابعیت تحقیقی: نوعی از تابعیت است که شخص بوسیله ازدواج کسب می‌کند. طبق بند ۶ ماده ۹۷۶ قانون در خصوص ازدواج زن ایرانی با تبعه خارجی اصل وحدت تابعیت در نظر قرار گرفته شده است. البته در این امر قواعد فقهی تأثیری ندارد زیرا زوجیت امری خصوصی است که به حقوق اشخاص مربوط می‌شود، اما تابعیت مربوط به روابط اشخاص با دولت میباشد لذا آثار زوجیت نباید به حقوق ملت در برابر دولت تسری داده شود.^{۱۰}

۲.۱. تحلیل حقوقی طرق تحصیل تابعیت اکتسابی در نظام حقوقی فرانسه

۱،۲،۱ اعطای تابعیت از طریق تقاضا

اگر یک شهروند خارجی به مدت ۵ سال در فرانسه زندگی کرده باشد و دارای شخصیت خوبی باشد، پس از اثبات همسان سازی خود با جامعه فرانسوی و با دانش کافی از زبان فرانسه، با توجه به شرایط خود می‌تواند تابعیت فرانسوی را کسب نماید.^{۱۱}

۸. حسن آل کجیاف، *تابعیت در ایران و کشورهای جهان*. چاپ دهم (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۱)، ۲۸.

۹. محمدصادق فرح دوست، *تابعیت و تابعیت مضاعف از منظر حقوق بین الملل و رویه قضایی ایران*. (تهران: انتشارات پژوهشگاه قوه قضائیه، ۱۳۹۸)، ۸۵.

۱۰. فاطمه بداعی، «ازدواج و تابعیت زن ایرانی»، *مطالعات راهبردی زنان* ۲۴(۱۳۸۳): ۴۵.

DOI : <https://doi.org/10.22054/jplr.2017.7837>

11. Simon, Rita, and Alison Brooks, *The Right and Responsibilities of Citizenship the Word of Over*(UK: Lexington books, 2009),44.

۲,۲,۱ تحصیل تابعیت از طریق ازدواج

بر اساس قانون تابعیت ۲۰۰۶ فرانسه برای اخذ تابعیت فرانسه از طریق ازدواج باید:

الف- چهار سال از زندگی مشترک آنها بگذرد.

ب- هنوز همسر یکدیگر باشند.

ج- مهارت بالایی در زبان فرانسه داشته باشند.

د- اگر ازدواج در خارج از فرانسه صورت گیرد، باید قبل از اخذ تابعیت فرانسه، ازدواج آنها در دفاتر داخلی فرانسه ثبت گردد.^{۱۲}

۳,۲,۱ تحصیل تابعیت از طریق تولد فرزند

مطابق با قانون تابعیت فرانسه از اول سپتامبر ۱۹۹۸ فرزندی که از والدین خارجی باشد ولی متولد فرانسه باشد، تحت شرایط زیر می‌تواند تابعیت فرانسه را بدست آورد: در صورتی که اقامت و تحصیلات کودک در فرانسه باشد. محل اقامت کودک از سن ۱۱ سالگی برای مدت ۵ سال (مداوم) در فرانسه باشد. بین سن ۱۳ تا ۱۶ سالگی توسط پدر و مادر و بعد از سن ۱۶ سالگی می‌تواند شخصا درخواست تابعیت را دهد. همچنین اگر از ۸ سالگی به مدت ۵ سال در فرانسه زندگی کرده باشد در سن ۱۳ سالگی در صورت درخواست والدین می‌تواند تابعیت فرانسه را کسب نماید.^{۱۳}

۴,۲,۱ تحصیل تابعیت از طریق فرزندخواندگی

فرزندخواندگی در فرانسه به دو صورت ساده و کامل می‌باشد. در فرزندخواندگی به صورت کامل تمام روابط از اولیای اصلی به فرزند خوانده منتقل می‌شود به جز روابط بیولوژیکی؛ بنابراین وقتی فرزندی که دارای تابعیت فرانسه نباشد، توسط والدین فرانسوی به فرزندخواندگی پذیرفته شود می‌تواند در فرزندخواندگی کامل تابعیت فرانسوی والدین را کسب نماید.^{۱۴}

۵,۲,۱ تحصیل تابعیت از طریق پناهندگی

فرانسه از دسته کشورهای عضو کنوانسیون ژنو (۱۹۵۱ سازمان ملل متحد) می‌باشد و طبق پیمان‌نامه ثبت شده در سازمان ملل موظف به پذیرش پناهندگان می‌باشد.

در قانون ایران اخذ تابعیت از طریق فرزندخواندگی و پناهندگی صورت نمی‌گیرد در حالی که در فرانسه این دو مورد یکی از راه‌های کسب تابعیت می‌باشد. همچنین در قوانین فرانسه کسب تابعیت از طریق ازدواج هم در خصوص مردان و هم در خصوص زنان به صورت اختیاری امکان دارد. در حالی که در کشور ایران به صورت

12. Faria Medjoub, and N. Justine, Stefanelli, Research Fellow, Monica Sanchez, *The Right and Responsibilities of Citizenship*: (England: British Institute of international and Comparative Law, 2008), 148.

13. Simon, op. cit, .34

14. Bqll John, *Sophine Boyron* (Simon whittaker: Principales of French law, 1998),47.

تحمیلی و اجباری فقط در خصوص زنان امکان دارد. در هر دو کشور تحصیل تابعیت از طریق درخواست فرد امکان دارد و در مورد کسب تابعیت از طریق تولد هر دو کشور شرایط خاص خود را دارند.

۲. بررسی رعایت اصول حاکم بر تابعیت در نظام حقوقی ایران با بررسی تطبیقی در نظام حقوقی فرانسه

۱،۲ اصل لزوم داشتن تابعیت

فردی که دارای تابعیت نمی‌باشد حقوق و تکلیفی بر او بار نمی‌شود و برای چنین فردی مشکلاتی ایجاد می‌شود زیرا تا ندانیم فرد به کدام دولت تعلق دارد نمی‌توانیم قانون‌های قابل اعمال را بر او بار نماییم.^{۱۵} نظم بین‌المللی اینگونه ایجاب می‌نماید که هر شخص دارای یک تابعیت باشد.^{۱۶} بنابر اصل لزوم هر فردی در هنگام تولد باید تابعیت کشوری را داشته باشد و این تابعیت به وی قهراً تحمیل می‌شود.^{۱۷} و هیچ کس تا تابعیتی را کسب نکرده باشد نمی‌تواند تابعیت خود را از دست بدهد. تا قبل از تصویب قانون تابعیت فرزندان حاصل ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی مصوب ۱۳۸۵ و ۱۳۹۸، فرزندان حاصل از این مادران که از طرف پدر نیز نمی‌توانستند تابعیت خارجی را کسب کنند، بی تابعیت می‌گشتند. بعد از تصویب این قانون علی‌رغم مشکلات و ایراداتی که در آن دیده می‌شد تا حدودی مشکل بی‌تابعیتی این فرزندان را حل نمود ولی بعد از تصویب قانون سازمان ملی مهاجرت در سال ۱۴۰۱ که به طور ضمنی قانون تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی را حذف نمود، تکلیف تابعیت این فرزندان نیز روشن نمی‌باشد. ولی در کشور فرانسه با توجه به اینکه انتقال تابعیت از طریق هم پدر و هم مادر صورت می‌گیرد این مشکل وجود ندارد.

۲،۲ عدم تبعیض در اعطای تابعیت

اصل عدم تبعیض مانع از تبعیض بر اساس جنسیت و سایر موارد و تبعیض میان تابعیت اصیل و تحصیل تابعیت می‌شود. جنبش‌های حمایت از زنان محصول نابرابری‌های جنسیتی غرب هستند. همین امر سبب شد از طریق مبارزه با نابرابری‌های اجتماعی آن زمان بر برابری مردان و زنان در حوزه‌های مختلف تأکید شود. اختیارات و میزان صلاح‌دیدگی که دولت‌ها در این حوزه از آن برخوردارند نیز با لحاظ تعهدات دولت‌ها به حمایت کامل از حقوق بشر محدود می‌گردد.^{۱۸} بنابراین؛ از نتایج اصل عدم تبعیض این است که هر فردی به

۱۵. ارسال خلعتبری، حقوق بین‌الملل خصوصی، جلد اول (تهران: چاپخانه روشنایی، ۱۳۸۶)، ۲۱.

۱۶. محمود سلجوقی، حقوق بین‌الملل خصوصی، جلد اول، چاپ سوم (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۸۱)، ۶۲.

۱۷. جواد امام جمعه زاده، «تابعیت مضاعف در دادگاه‌های بین‌المللی» (پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۲)، ۴۱.

۱۸. سلیمان عزیزی و بیژن حاجی عزیزی، تابعیت در حقوق ایران و بین‌الملل (همدان: دانشگاه بوعلی، ۱۳۹۰)، ۳۴-۳۵.

محض تولد دارای تابعیت باشد، حال تحمیل تابعیت در کشورهای مختلف به شیوه‌های مختلف و معروف سیستم خاک و سیستم خون انجام می‌شود.^{۱۹}

در خصوص زن شوهردار خارجی که آیا اهلیت دارد به تنهایی تابعیت ایران را تحصیل نماید یا نه نظرات متفاوت وجود دارد. برخی از حقوقدانان معتقدند که زن شوهردار خارجی این حق را ندارد که به تنهایی متقاضی تحصیل تابعیت ایران باشد و اگر هم تقاضا نماید، درخواست او رد می‌گردد.^{۲۰}

با وجود اینکه قانون مدنی در این مورد ساکت می‌باشد ولی در بند ۷ قانون‌نامه‌ی تابعیت به صراحت ذکر شده بود: «زنانی که در تابعیت خارجه و در قید زوجیت تبعه‌ی دولت‌های خارجه هستند دخالت آن‌ها به تابعیت ایران مورد پذیرش واقع نمی‌شود مگر آنکه به اتفاق شوهر خودشان با شرایط مقرر به تابعیت دولت علیه داخل شوند». به نظر می‌رسد با توجه به بند ۷ قانون‌نامه تابعیت و نظر قانون‌گذار که بیشتر اعتقاد به واحد بودن تابعیت و تبعیت زن از شوهر خود در تابعیت را دارد، نظری که زن خارجی به تنهایی نمی‌تواند درخواست تابعیت ایران را بدهد ارجح می‌باشد. لکن امروزه با توجه به اینکه نظریات و عقاید به تساوی حقوق زن و مرد باور دارند باید به این نکته توجه نمود که زن هم می‌تواند تابعیت مستقلی از شوهر داشته باشد. هر چند که تعدد تابعیت در خانواده مشکلاتی را به وجود می‌آورد ولی از آنجایی که در ایران اکثراً حقوق زن و فرزندان مطابق تابعیت شوهر مشخص می‌شود موجب بروز مشکلات زیادی نخواهد گردید. فرانسه نیز مانند بیشتر کشورها در بیشتر قوانین خود اصل برابری حقوق زن و مرد را پذیرفته‌اند و به آن عمل نموده‌اند. مثال بارز آن این است که زن (مجرد یا شوهردار) به تنهایی و به‌طور مستقل می‌تواند تحصیل تابعیت را درخواست نماید. در این کشورها در مورد اینکه چه کسانی درخواست تابعیت بدهند بین زن و مرد تبعیض و تمیزی قائل نگردیده‌اند. در خصوص قانون تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی نیز با توجه به اینکه هم اکنون به دلیل قانون سازمان ملی مهاجرت قابلیت اجرایی ندارد می‌توان گفت که در خصوص اعطای تابعیت به این فرزندان در ایران تبعیض صورت گرفته است در حالی که به این فرزندان در فرانسه تابعیت بر اساس تابعیت مادر داده می‌شود.

۳،۲ عدم اعطای خودسرانه تابعیت به افراد از سوی دولت

یکی از محدودیت‌هایی که در زمینه تابعیت وجود دارد این است که دولت‌ها اجازه ندارند که به‌طور خودسرانه و بدون تقاضای وی تابعیت خود را به او تحمیل کنند. در این زمینه استثنائاتی وجود دارد که در ادامه ذکر می‌کنیم:

۱۹ مصطفی دانش پژوه، اسلام و حقوق بین‌الملل خصوصی، چاپ اول، جلد اول (تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱)، ۶۵.

۲۰ سلجوقی، پیشین، ۱۹۹.

الف- اطفالی که توسط اتباع به فرزند خواندگی گرفته می‌شوند. (این مورد در کشور فرانسه اعمال می‌شود).

ب- برای اطفال صغیر کسی که درخواست تابعیت می‌دهد تابعیت دولت جدید اعمال می‌شود. (در هر دو کشور اعمال می‌شود).

ج- در صورت ازدواج یک زن بیگانه با یکی از اتباع دولت تابعیت شوهر به زن تحمیل می‌شود. (این مورد در کشور ایران اعمال می‌شود ولی در کشور فرانسه اعمال نمی‌شود).

در حقوق ایران برای این که یک زن خارجی بتواند تبعه ایران گردد، باید ازدواج او با مرد ایرانی ازدواجی صحیح باشد. اثرات تابعیت ایران به محض وقوع ازدواج تولید می‌شود و زن خارجی که شوهر ایرانی اختیار می‌نماید از تاریخ ازدواج ایرانی می‌گردد.^{۲۱} همچنین لازم نیست ازدواج در ایران صورت بگیرد، بلکه کافی است شوهر تابعیت ایرانی و زن تابعیت کشور خارجی را داشته باشد.^{۲۲}

حتی اگر قانون کشور متبوع او این تغییر را نپذیرد تحمیل تابعیت صورت می‌گیرد و باید او را از دید بین‌المللی دارنده دو تابعیت دانست.^{۲۳} علیرغم توجه به مشکل تابعیت مضاعف، در مقوله وحدت تابعیت زوجین قانون‌گذار ایرانی وحدت تابعیت در خانواده را مهم‌تر دانسته و از نظر این قانونگذار حل تعارض تابعیت‌ها در خانواده مهم‌تر از حل تعارض تابعیت‌ها (تابعیت مضاعف) در شخص واحد می‌باشد.^{۲۴}

ولی در کشور فرانسه در خصوص تابعیت زن طبق قانون ۱۹۷۳ قائل به استقلال نسبی تابعیت شده و تحصیل تابعیت را به ارائه اظهارنامه منوط کرده‌است.

به نظر مورخان در قوانین بیشتر دولت‌های اروپائی قرن نوزدهم در مسائل مربوط به انتقال، کسب یا حفظ تابعیت، وابستگی زن به تابعیت شوهر کاملاً تصریح شده بود.^{۲۵} بر این اساس در قانون مدنی فرانسه سال ۱۸۰۴ شرط اتحاد زوجین را وحدت تابعیت دانسته‌اند.^{۲۶} در مقابل طبق قانون تابعیت ۱۹۷۳ زن فرانسوی که با مرد خارجی ازدواج می‌کرد تابعیت فرانسوی وی در هر حال محفوظ می‌ماند.

با توجه به ملحق شدن کشور فرانسه به کنوانسیون برخی مسائل مربوط به تعارض قوانین در تابعیت ۱۹۳۰ و کنوانسیون حذف کلیه اشکال تبعیض علیه زنان ۱۹۷۹ و کنوانسیون اروپایی تابعیت مصوب ۱۹۹۷، فرانسه به اتباعی که با بیگانگان ازدواج می‌کنند، اجازه می‌دهد تابعیت خود را حفظ کنند یا آنرا ترک کنند و به بیگانگان

۲۱. جواد عامری، حقوق بین‌الملل خصوصی (تهران، انتشارات سایه، ۱۳۵۱)، ۶۱-۶۰.

۲۲. سیدجمال‌الدین مدنی، حقوق بین‌الملل خصوصی (تهران: انتشارات پایدار، ۱۳۸۸)، ۱۰۰.

۲۳. سلجوقی، پیشین، ۲۰۷.

۲۴. محمد جواد شریعت باقری، حقوق بین‌الملل خصوصی، چاپ دوم (تهران: چاپخانه اشراق، ۱۳۹۶)، ۷۱.

25. L.Guerry. "La nationalité des femmes mariées sur la scène internationale (1918-1935)". *Clio. Femmes, genre, histoire*, 43(2016): 73. DOI : <https://doi.org/10.4000/clio.1316> 3

26. Batifool, H & P.et Lagarde, *Droit international prive*, 4th ed, (1981),129

که با اتباع ازدواج کنند نیز اختیار تحصیل یا عدم تحصیل تابعیت را می‌دهد. زنان غیر فرانسوی در صورت ازدواج با مرد غیر فرانسوی، برخلاف ایران بر آنها تحمیل تابعیت صورت نمی‌گیرد و تابعیت اولیه خود را حفظ می‌کنند و در صورت خواهان بودن تابعیت فرانسوی، درخواست خود را با اظهارنامه بیان می‌دارند. منتها اولین شرط اخذ تابعیت فرانسوی این می‌باشد که ازدواج به صورت قانونی و معتبر صورت گرفته باشد نه غیر قانونی.^{۲۷} و اگر بطلان ازدواج بعد از امضاء و تصویب اظهار نامه اعلام شده باشد، همسر خارجی باید دلایل حسن نیتش را بین دارد.^{۲۸}

۴,۲ وحدت تابعیت (تابعیت مضاعف)

تابعیت مضاعف در اثر ازدواج و برای فرزندان کسانی که درخواست کسب تابعیت اکتسابی کشوری را دارند، در اثر اختلاف تفکر دولت‌ها اقدام تبعه به وجود می‌آید.^{۲۹} زمانی که قوانین کشور مرد به زن اجازه ماندن در تابعیت کشورش را ندهد و از سمت دیگر قوانین کشور زن نیز به او اجازه سلب تبعیت ندهند این مسئله باعث تابعیت مضاعف او می‌شود.^{۳۰}

مسئله تابعیت مضاعف در قوانین ایران اصلاً موضوع جدیدی نمی‌باشد. لذا مروری بر قانون مدنی ایران مشخص می‌کند که مفهومی بنام تابعیت مضاعف در هیچ جای این قانون یافت نمی‌شود و قانون‌گذار درباره آن ساکت است، ولی در عمل تابعیت مضاعف مورد پذیرش قرار گرفته که این خود تاییدکننده پذیرش تابعیت مضاعف بدون ترک تابعیت است.

اما به لحاظ حقوقی، از نگاه قوانین ایران تابعیت مضاعف، مورد پذیرش قرار نگرفته است. قانون مدنی ایران، اصولاً تابعیت دوم ایرانیان را به رسمیت نمی‌شناسد ولی در عین حال برای کسانی که تابعیت کشور دیگری را تحصیل می‌کنند، محدودیت‌هایی قائل می‌شود که از آن جمله محرومیت این افراد از داشتن اموال غیرمنقول در ایران مانند زمین و خانه و مغازه است و همچنین ممنوعیت اشتغال آن‌ها به هرگونه شغل دولتی (غیر دولتی منعی ندارد). آن فرد همچنان تبعه ایران محسوب می‌شود اما حق مالکیت اموال غیرمنقول از او سلب خواهد شد (ولی در عمل برخلاف این امر می‌باشد).

مواردی که ممکن است دلیل استخدام افراد دارای تابعیت مضاعف در کشور ایران می‌شود. اولاً نوع رابطه استخدامی می‌باشد زیرا در قانون خدمات کشوری و قانون استخدامی کشور، اگر فردی به عنوان مشاور در دستگاههای اجرایی به کار گرفته شود، از نظر قانونی منعی ندارد. دوماً عدم ضمانت اجرا در خوداظهاری افراد

27. p. Lagarde, *La nationalite francaise* (paris:1975),177.

28. Dictionnaire permanent droit des etrangers. (1996 et 1998), Nationalite,1195

۲۹. محمد رضا زندی، مروری بر قوانین و مقررات برجسته حقوقی و کیفری ۷۹-۸۰، چاپ اول (اصفهان: نشر دادیار، ۱۳۹۱)، ۴۹-۵۱.

۳۰. عبدالحسین علی آبادی، حقوق جنایی، جلد سوم (تهران: چاپخانه بانک ملی ایران، ۱۳۵۴)، ۹۸.

متقاضی استخدام در حین استخدام و در طول دوران استخدام می‌باشد. وزارت امور خارجه تنها منبعی است که اطلاعات افراد دوتابعیتی را ثبت می‌نماید. این عمل توسط نمایندگیهای سیاسی و کنسولی ما در خارج از کشور صورت می‌گیرد.

در کشور فرانسه از سال ۲۰۰۹ تابعیت مضاعف به رسمیت شناخته شده است. بنابراین اگر تبعه فرانسه تابعیت کشور دیگری علاوه بر فرانسه را کسب نماید تابعیت فرانسوی وی سلب نخواهد شد.

داشتن بیش از یک تابعیت منجر به پدیده تابعیت مضاعف می‌گردد. تابعیت مضاعف حقوقی برای فرد در چند کشور ایجاد می‌کند. پذیرش تابعیت مضاعف می‌تواند تحت شرایطی برای کشورهای مهاجرپذیر مفید می‌باشد، زیرا از این طریق می‌توانند افراد نخبه و ماهر را نیز جذب نمایند.

از طرف دیگر دارای عوارض سوئی می‌باشد؛ که از جمله آن انجام تکالیف در هر دو کشور می‌باشد. شاید از مهم‌ترین عوارض سوئی که اخذ تابعیت مضاعف در افراد به وجود می‌آورد، دلبستگی فکری و ایدئولوژی و در نهایت ایجاد علاقه فرهنگی به تابعیت دوم باشد. حال قرارگیری این چنین افراد در پست‌های حساس حکومتی، زمینه‌ساز ایجاد یک سری مشکلاتی می‌شود.^{۳۱} بنابراین فرد نباید تحت حمایت سیاسی و حقوقی و اجتماعی هیچ حکومت دیگری قرار گرفته باشد تا بتواند آزادانه و بدون از هرگونه قید و بند، به وظایف خود در آن دستگاه عمل نماید.^{۳۲}

۳. خلاءهای موجود در قوانین تابعیت اکتسابی در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در کشور فرانسه

۱,۳ حقوق افراد پس از اخذ تابعیت

طبق ماده ۹۸۲ قانون مدنی افرادی که تابعیت ایران را اخذ نموده از حقوق شهروندی یک ایرانی برخوردار بوده اما در کسب بعضی از مقامات که در متن قانون ذکر شده است، به صورت مادام‌العمر محروم می‌باشند. دلیل وضع این محدودیت‌ها، مهم بودن این مشاغل، نفع کشور و جلوگیری از قصد متقلبانه می‌باشد ولی اگر این محدودیتها بیشتر شود، در میزان دلبستگی فرد متقاضی به کشور میزبان تاثیر دارد و فرد احساس تعلق فردی کمتری به ایران پیدا می‌کند. در بعضی کشورها این محدودیت‌ها به صورت موقت اعمال می‌شود نه دائمی. دلیل این امر نفعی است که ممکن است فرد متقاضی برای کشور میزبان داشته باشد و با اعمال این محدودیت‌های دائمی این نفع را از خود محروم کرده ایم. از سوی دیگر در مشاغل محدود شده در قانون، طبقه‌بندی در خصوص این محدودیت‌ها در نظر گرفته نشده است و شامل طیف گسترده‌ای از مشاغل است. بهتر بود قانون‌گذار فقط مشاغلی که تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی کلان کشور به عهده آنها می‌باشد را به صورت مادام

۳۱. آل کجفاف، پیشین، ۶۵.

۳۲. محمد جواد جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، چاپ دوازدهم (نشر گنج دانش، ۱۳۸۱)، ۲۲۴.

العمر جهت انتصاب به این مشاغل محروم می‌کرد و بقیه مشاغل را به نسبت اهمیت، مدت زمان مشخصی را برای محدودیت مشخص می‌نمود تا میزان دل‌بستگی و علاقه فرد به تابعیت جدیدش بیشتر شود. از همه مهمتر شرط ایرانی‌الاصل بودن و دارا بودن تابعیت ایران برای کاندیدای رهبری است، زیرا در صورت عدم لحاظ این امر، هر فرد غیر ایرانی، با داشتن شرایط و صلاحیت لازم، می‌تواند در صورت لزوم، متقاضی رهبری ایران گردد.^{۳۳}

بر اساس قوانین جدید و مدرن فرانسه، کسانی که تابعیت و اقامت در فرانسه را کسب می‌نمایند مانند دیگر کشورهای اتحادیه اروپایی از کلیه حقوق و وظایف بهره‌مند خواهند شد.

در ۱۲ نوامبر ۱۹۳۸ قانونی تصویب شد که باعث محدودیت‌هایی گردید. بدین صورت که کسانی که تابعیت فرانسه را تحصیل می‌کنند به مدت ۵ سال حق رأی و یا انتخاب برای ادارات عمومی را ندارند.^{۳۴}

مطابق ماده ۵ قانون انتخابات فرانسه تا سال ۱۹۷۱ خارجیانی که تابعیت و اقامت در فرانسه را تحصیل می‌نمودند تا پنج سال پس از کسب تابعیت، حق رأی نداشتند اما پس از نهم ژانویه ۱۹۷۳ قانون به خارجیان اجازه داد تا بتوانند رأی بدهند و نیازی به گذشت پنج سال نیست. همچنین کسانی که تابعیت و اقامت در فرانسه را تحصیل می‌نمایند، حق فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی را دارا می‌باشند. در نهایت باید اضافه نمود که همه‌ی کسانی که تابعیت و اقامت در فرانسه را تحصیل می‌نمایند مانند اتباع اصلی از کلیه حقوق سیاسی و اجتماعی و غیره برخوردار خواهند شد.^{۳۵}

در حقوق فرانسه هیچ تفاوتی بین حقوق و مسئولیت‌های شهروندانی که تابعیت را به صورت اکتسابی کسب می‌نمایند با کسانی که تابعیت را به صورت اصلی اخذ می‌نمایند وجود ندارند.^{۳۶} بر اساس قانون مدنی فرانسه شخصی که تابعیت فرانسوی را به دست می‌آورد از تمام حقوق برخوردار است و ملزم به انجام کلیه وظایف مربوط به شهروندی فرانسه است.^{۳۷}

۲,۳ انتقال تابعیت از طریق مادر

در قانون ایران برای تحصیل تابعیت فرزندان توسط مادر نامی برده نشده است و قانون در این زمینه ساکت است. درخصوص انتقال تابعیت از طریق روش خون با نسب مادری، در قانون ایران مطلقاً مدنظر قرار نگرفته است و مادر نمی‌تواند تابعیت خود را به فرزندش منتقل کند.^{۳۸} در نتیجه تا قبل از تصویب ماده واحده سال

۳۳. مصطفی دانش پژوه. *اسلام و حقوق بین‌الملل خصوصی*، چاپ اول، جلد اول (تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱)، ۸۹.

34. Sergio Carrera, *Nationality, Immigration and 'the Republican Integration' in France* (Paris: Illiberal Liberal States, 2009), 89.

35. Harald Waldrauch, "Acquisition of Nationality" in Rainer Bauböck, Eva Ersbøll, Kees Groenendijk, Harald Waldrauch, *Acquisition and Loss of Nationality: Comparative Analyses*, 1st Ed (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), 167.

36. Simon, op. cit, 43.

37. Ibid, 44.

۳۸. سلیمان فدوی، *تعارض قوانین* (تهران: انتشارات طرح نوین اندیشه، ۱۳۸۵)، ۳۱.

۱۳۸۵، اگر کسی از مادر ایرانی و پدر بیگانه تولد می‌یافت تابعیت او از دایره‌ی شمول ماده ۹۷۶ خارج می‌ماند مگر این که وی در سرزمین ایران تولد یافته باشد که در این حالت تابعیت ایرانی او به اقتضای مورد، می‌توانست مشمول بند ۴ ماده‌ی ۹۷۶ تلقی گردد. از این رو می‌توان گفت در اسلوب تابعیت ایران در تعیین تابعیت اصلی ایران به لحاظ انتساب به خانواده‌ی ایرانی تنها انتساب به پدر منظور گردیده و برای مادر در آن سهمی شناخته نشده است.^{۳۹} حال اگر پدر به علل مختلف از جمله ترس از شناسایی وضعیت غیر قانونی، برای اخذ شناسنامه خارجی آنان اقدام ننماید و یا پدر، خانواده را رها کرده باشد، این کودکان هیچ‌گونه شناسنامه و مدارک هویتی نخواهند داشت.^{۴۰} با تدوین قانون ۱۳۹۸ علی‌رغم وجود پاره‌ای از ابهامات این قانون در مجموع شامل نکات مثبتی است و میتواند مشکلات مربوط به تابعیت فرزندان حاصل از زنان ایرانی و مردان خارجی را رفع نماید.^{۴۱} به این نحو که مطابق قانون، امکان اخذ تابعیت ایرانی برای فرزندان حاصل از ازدواج شرعی مادران ایرانی با مردان خارجی اعم از آنکه در قلمرو کشور ایران یا خارج از قلمرو کشور ایران متولد شوند، وجود دارد. هرچند که اخذ این تابعیت منوط به احراز وقوع ازدواج شرعی می‌باشد به استناد ماده واحده، تابعیت ایرانی فرزندان مادران ایرانی تابعیت اعطایی از نوع تابعیت اکتسابی و نه تولدی است، چنانچه واژه‌های تقاضا، می‌تواند و پذیرفته شدن بعد از ۱۸ سالگی در متن ماده واحده وجود دارد.^{۴۲} همچنین برخلاف تابعیت اکتسابی مذکور در قانون مدنی که حق مشمولان آن ماده نیست، بلکه صرفاً امتیازی است که دولت می‌تواند به آنان اعطا کند یا از اعطای آن خودداری ورزد، تابعیت اکتسابی حق فرزندان مادران ایرانی است.

با توجه به ایرادات ماده ۱۳۸۵ که شرط تولد فرزند در خاک ایران و ازدواج قانونی و درخواست تابعیت تایک سال بعد از تصویب قانون و یک سال بعد از ۱۸ سالگی را ضروری می‌دانست و در خصوص فرزندان زیر ۱۸ سال تعیین تکلیف نکرده بود، در سال ۱۳۹۸ قانون دیگری در خصوص این فرزندان تصویب گردید. ماده واحده مصوب سال ۱۳۹۸ مجلس شورای اسلامی، اگرچه از آن نظر که همچون ماده واحده مصوب سال ۱۳۸۵، سرنوشت تابعیت ایرانی فرزندان مادران ایرانی را به طور جامع و یکجا معین کرده و به اختلاف نظرهای رسمی و علمی پایان داده است، مفید و مثبت به نظر می‌رسد، اما خالی از نقص و ایراد هم نیست. برخی از انتقادهایی که بر ماده واحده مصوب سال ۱۳۸۵ وارد بود، نیز بر این ماده واحده نیز وارد است.

۳۹. محمود سلجوقی، *بایسته‌های حقوق بین‌الملل خصوصی* (تهران: میزان، ۱۳۸۵) ۱۸۹.

۴۰. عاطفه عباسی و فاطمه بداعی «حق تابعیت اطفال حاصل از ازدواج زنان ایرانی و مردان خارجی»، *مجله فقه و حقوق خانواده* ۵۱ (۱۳۸۸): ۶۷.

Doi: 10.30497/FLJ.2010.40002

۴۱. منوچهر توسلی نائینی «اصل وحدت تابعیت زوجین در حقوق ایران»، *اندیشه‌های حقوقی* (۱۳۸۳): ۲۸.

Doi: <https://doi.org/10.22054/jplr.2017.7837>

۴۲. فاطمه مهدی پور، مهین سبحانی و رضا مقصودی پاشاکی، «نقد و بررسی شرایط و آثار قانون تعیین ۱ تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی مصوب ۱۳۹۸»، *نشریه علمی مطالعات حقوقی معاصر*، ۲۳ (۱۴۰۰): ۱۲۹.

Doi: 10.22034/law.2021.39615.2604

الف- ابهام در وضعیت ماده واحده تعیین تکلیف سال ۱۳۸۵ (نسخ یا عدم نسخ)

ب- وابستگی تابعیت به درخواست مادر

ج- عدم پیشبینی راه خروج از تابعیت تحمیلی ناخواسته توسط فرزند

د- نابه جا بودن شرط عدم مشکل امنیتی در ماده واحده مصوب سال ۱۳۹۸

ه- ابهام شرط «شرعی بودن» ازدواج و نادرستی شرط دانستن آن

و- ابهام در نحوه اثبات وقوع نکاح شرعی

این ماده واحده دارای ابداعات متعددی است که برخی مشکلات قانون قبلی را رفع کرده است

الف- شمول زمانی قانون جدید (اثر نسبت به آینده و عطف به ماسبق)

ب- گسترش موضوعی ماده ۹۷۶ و عدم ضرورت ولادت طفل حاصل از مادر ایرانی در ایران

ج- عدم محدودیت زمانی برای تقاضای تابعیت ایرانی

د- تأیید ضمنی صحت ازدواجهای شرعی بدون رعایت ماده ۱۰۶۰ قانون مدنی

ه- حذف شرط تولد در ایران

و- حذف شرط عدم سوء پیشینه کیفری

ی- تعمیم مقرر به فرزندان متولد از مردان غیر ایرانی (دارای تابعیت خارجی یا بی تابعیت).^{۴۳}

ولی به موجب قانون ۱۹۷۳ طفل قانونی یا طبیعی که لااقل یکی از والدینش فرانسوی باشند تبعه فرانسه محسوب می شود البته با توجه به شکننده بودن رابطه چنین طفلی با کشور فرانسه حق رد تابعیت به مدت ۶ ماه پس از رسیدن به سن بلوغ برای طفل پیش بینی شده است و حق دارد تابعیت فرانسوی خود را به نفع تابعیت پدر یا مادر خارجی ترک کند و هرگاه قبل از اینکه به سن بلوغ برسد آن پدر یا مادری که خارجی است به تابعیت فرانسه درآید این اختیار از او سلب می شود.^{۴۴}

بنابراین همان طور که ملاحظه می گردد در قوانین جدید کشور فرانسه بین انتقال تابعیت از طریق مادر و پدر فرقی وجود ندارد در حالی که در کشور ایران حتی با تصویب قانونها سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۸ در خصوص فرزندان حاصل ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی هنوز مشکل انتقال تابعیت به این فرزندان که ان هم تابعیت اکتسابی بوده است برطرف نشده است زیرا در سال ۱۴۰۱ قانون سازمان ملی مهاجرت، این قانون را به طور ضمنی از قابلیت اجرایی خارج کرده است زیرا در ماده ۲۱ بیان شده است که به این فرزندان اقامت ۳ یا ۶ یا ۱۰ ساله ایران داده می شود البته در ماده ۴۱ نیز بیان شده است این قانون در مورد افرادی که در سامانه ثبت نام کرده

۴۳. مهدی امینی و زهرا امینی، «تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان غیر ایرانی»، حقوق خصوصی ۱۶، ۲(۱۳۹۸): ۴۴۸.

اند و کد رهگیری دریافت کرده اند را شامل نمی‌شود ولی با توجه به ثبت نام ۱۰۵ هزار نفر در سامانه که فقط ۱۴ هزار نفر کد رهگیری دریافت کرده اند می‌توانیم بیان کنیم قانون سال ۱۳۹۸ از قابلیت اجرایی خارج گشته و به طور ضمنی حذف شده است و وضعیت این فرزندان بار دیگر به سرگردانی رسیده است.

۳،۳ نبود معیاری جهت تشخیص میزان اطلاعات متقاضی به ایران و زبان فارسی و سلامت

شرایط ذکر شده در قانون برای کسب تابعیت ایران، یا جامع نمی‌باشد و یا در بعضی از موارد اصلاً قانونی ذکر نشده است و از این جهت دارای خلاء می‌باشد. یکی از این موارد مسلط بودن به زبان فارسی است که یکی از مواردی است که متقاضیان کسب تابعیت را به ایرانی بودن و علاقه به ایران نزدیک می‌کند و شاخصه‌ای برای سنجش ادغام فرهنگی می‌باشد. ولی این امر از دید قانون‌گذار مغفول مانده است در حالی که در کشور فرانسه به این مورد توجه خاص شده است و آشنایی کامل به زبان فرانسه را یکی از شرایط تحصیل تابعیت قرار داده‌اند و در این خصوص آزمونی نیز گرفته می‌شود.^{۴۵} خلاء بعدی شرط صحت و سلامت جسمی می‌باشد که این مسئله هم در قانون ایران به دور از اهمیت قرار گرفته است. به موجب قانون مدنی فرانسه، متقاضیان تابعیت باید آزمون پزشکی جهت بررسی سلامت را با موفقیت پشت سر بگذارند.^{۴۶}

در حالی که در قانون تابعیت کشور ما به دلیل ورود کثیر پناهندگان و عدم وجود برنامه مدون در این خصوص، چنین شرطی نادیده گرفته شده است و برخلاف فرانسه به میزان علاقه مندی فرد متقاضی، جهت کسب تابعیت توجهی نشده است. زیرا در آن کشور آزمونی جهت به دست آوردن میزان نزدیکی فرد متقاضی به فرهنگ و آداب و رسوم و زبان این دو کشور، اخذ می‌گردد. در حالی که در ایران هیچ سخنی از آزمون تابعیت یا آزمون قانون اساسی نشده است. تنها در سایت‌های رسمی وزارت خارجه، یکی از مراحل کار، آزمون قانون اساسی، در صورت توافق هیات وزیران می‌باشد. همچنین در سایت‌های اداره امور اتباع استانها نیز صحبت از انجام آزمون قانون اساسی می‌باشد. ولی این نظام‌نامه اصل آن مصوب سال ۱۳۱۴ است. ولی با توجه به اینکه این نظام‌نامه خیلی قدیمی می‌باشد و با تغییر رژیم هم مواجه بوده است، می‌تواند ملاک عمل باشد؟ بنابراین؛ آزمون تابعیت منحصر به قانون اساسی می‌باشد. البته مشخص نیست، دولت تحت چه قانون و آیین نامه‌ای آزمون قانون اساسی را از فرد متقاضی می‌گیرد؟ اگر چه داشتن آگاهی و سنجش نسبت به این قانون مهم می‌باشد، سنجش و آگاهی نسبت به مسائل مهم ذکر شده از محتوای آزمون تابعیت دور مانده است. علاقه و آگاهی فرد متقاضی در مورد کشور فرانسه قابل سنجش می‌باشد در حالی که در ایران آزمونی که بتواند معیارها و

45. Wahdrauch, op. cit., 151.

46. Annick Devynck, *Citizenship and naturalization in France and Germany* (ECPR Conference COPENHAGEN: Denmark-14-19 april 2000 Workshop Citizenship in a Historical Perspective 2000), 24

شاخصه‌هایی را برای سنجش اطلاعات و علاقه‌مندی فرد از موضوعات پیش گفته در ایران را ترسیم نماید کند وجود ندارد. بنابراین ادغام شدن فرد متقاضی با فرهنگ و جامعه ایرانی سخت‌تر و غیر قابل اثبات می‌باشد.

۴,۳ تابعیت پناهندگان

قانون فرانسه، در خصوص تابعیت پناهندگان، وضعیت خود را مشخص نموده است و به پناهندگان تابعیت این کشور اعطا می‌شود ولی در قانون تابعیت ایران در این خصوص قوانینی که بتوان به پناهندگان تابعیت اعطا نمود وجود ندارد.

ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی که ایران دارد، اتباع کشورهای همسایه برای داشتن شرایط بهتر، به ایران مهاجرت می‌کنند. بنابراین بهتر است جهت استفاده از ظرفیت بهتر این مهاجرین و پناهندگان، سیاست‌گذاری‌های مطلوبی در این زمینه صورت گیرد. با توجه به روند کاهشی جمعیت ایران و کاهش نیروی کار (سنین ۱۵ تا ۶۴ سال) و اینکه در دهه‌های آینده جمعیت سالخورده می‌باشد، از طرف دیگر کاهش مولد در چند سال اخیر و عدم تمایل برای تشکیل خانواده و فرزند آوری در نسل جدید، خطر وجود نسل پیر در دهه‌های آینده و کاهش میزان جمعیت وجود دارد. حال سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا نمی‌توان با یک برنامه ریزی دقیق، بلند مدت، راهبردی و با هزینه کمتر، از ظرفیت پناهندگانی که به ایران مهاجرت می‌کنند استفاده نمود؟ ایران میزبان یکی از بزرگترین جمعیت پناهندگان جهان است. بعضی از این پناهندگان دارای توانمندی‌های خاص می‌باشند و حتی بعضی از آن‌ها جزو نخبگان محسوب می‌شوند که خود می‌تواند سبب ارتقای وضعیت اقتصادی و اجتماعی ایران گردد. بنابراین بهتر است ایران هم مانند دو کشور مذکور در خصوص تابعیت پناهندگان وضعیت سهل‌تری داشته باشد تا بتوان افراد مفید را جزء اتباع ایران بنماییم. با این حال، فرانسه به‌عنوان یکی از کشورهای میزبان اصلی پناهجویان و پناهندگان در اروپا در نظر گرفته می‌شود.

در صورت پذیرش درخواست پناهندگی، فرد متقاضی می‌تواند به عنوان پناهنده در فرانسه اقامت نماید. او در این مرحله می‌تواند از حقوق و خدمات مربوط به پناهندگان در فرانسه بهره‌مند شود، این حقوق شامل مسکن، خدمات پزشکی، تحصیل در فرانسه، آموزش و حمایت اجتماعی هستند. تحصیل تابعیت از طریق پناهندگی به دنبال عضویت این کشور در کنوانسیون ژنو ۱۹۵۱ و سپس بر اساس قوانین یکپارچه‌ای بود که در کشورهای عضو اتحادیه اروپا به عمل آمد. با این توضیح که، فرانسه از دسته کشورهای عضو کنوانسیون ژنو (۱۹۵۱) سازمان ملل متحد) می‌باشد و طبق پیمان‌نامه ثبت شده در سازمان ملل موظف به پذیرش پناهندگان می‌باشد.

۵,۳ تابعیت فرزند خوانده

پس از پذیرش اسلام فرزند خواندگی به مفهوم قبلی آن که فرزند خوانده را شبیه به فرزند واقعی می‌دانست، در ایران رد شد.^{۴۷} لیکن برخی تکالیف و وظایفی که در اسلام بر عهده پدر و مادر واقعی گذاشته شده مانند نفقه و حضانت را می‌توان برای حمایت از کودک بی سرپرست، در مورد او هم لحاظ نمود.^{۴۸} در قانون مدنی ایران که بیشتر از اسلام و مبانی فقهی شیعه الهام گرفته هیچ اشاره‌ای به فرزند خواندگی نشده است. لیکن، با توجه به این که نوع دوستی و کمک به نیازمندان از عناصر اصلی فرهنگ ایرانی و تعالیم اسلامی می‌باشد نهاد سرپرستی به جای آن پیش بینی شده که بعضاً از آن به فرزند خواندگی ناقص یا ساده مشابه آنچه که در حقوق فرانسه وجود دارد تعبیر شده است.^{۴۹}

در مورد فرزند خواندگی بین‌المللی با توجه به تفکیک بین مرحله ایجاد حق با مرحله اثر گذاری حق به نظر می‌رسد^{۵۰} که اتباع خارجی با صراحت مواد ۳ و ۴ قانون سال ۱۳۹۲ در خصوص فرزندان بی سرپرست امکان پذیرش فرزند خوانده در ایران و در مرحله ایجاد حق را ندارند. لیکن در مرحله اثر گذاری حق و در مواردی که رابطه فرزند خواندگی توسط اتباع خارجی در خارج از ایران صحیحاً ایجاد شده، آثار این حق در ایران محترم شمرده می‌شود.

ایرادی که بر قانون‌گذار وارد است این می‌باشد که در خصوص تابعیت فرزندخوانده مقرراتی را وضع ننموده است. تنها قانونی که در خصوص این فرزندان وجود دارد قانون حمایت از کودکان بی سرپرست است که متأسفانه فرزندخوانده را به طور کامل ملحق به پدر و مادر نمی‌داند و بنابراین کودک نمیتواند با وجود اختلاف در تابعیت والدین فرزندخواه و خودش تابعیت ایران را به تبع والدین تحت سرپرستی اش را کسب نماید. مضاف بر اینکه قانون مذکور در خصوص کودکان بی سرپرست می‌باشد نه فرزندخواندگی.

در ایران قرابت تنها بر اساس نسب و سبب به وجود می‌آید؛ و بنابراین در فرزندخواندگی چون قرابت بر اساس نسب و بر اساس سبب متفتی است، قرابتی بین فرزندخوانده و والدین فرزندخواه وجود ندارد.^{۵۱} درست است که فرزندخواندگی جزء احوال شخصیه است و در خصوص ادیان کلیمی و زرتشتی و مسیحی قوانین مختلفی

۴۷. منوچهر توسلی نائینی «فرزند خواندگی در کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸ و مقایسه آن با حقوق ایران»، مجله حقوق ۳۹، ۴ (۱۳۸۸): ۹۲.
Doi: 20.1001.1.25885618.1388.39.4.6.6

۴۸. سید محمد موسوی بجنوردی و مرضیه جبار زارع "بررسی نسب کودکان ناشی از تلقیح مصنوعی با رویکردی بر نظر امام خمینی (س)", پژوهشنامه متین، ۴۵ (۱۳۸۸): ۲۱-۴۰.

Doi: 20.1001.1.24236462.1388.11.45.2.0

۴۹. منوچهر توسلی نائینی و نوشین فرهانی روحانی «نقدی بر قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت ۱ فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با اتباع خارجی مصوب ۱۳۹۸»، فصلنامه پژوهشنامه حقوق فارس ۳، ۶ (۱۳۹۹): ۲۰.

Doi: 10.22034/FLJ.2020.118837

۵۰. محمد متولی «قانون حاکم بر فرزند خواندگی از نظر مقررات داخلی و حقوق بین‌الملل خصوصی ایران»، سایت قوانین، ۱۷۰ (۱۳۷۹): ۱۷۰.

۵۱. ناصر کاتوزیان، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، چاپ نهم (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۵)، ۳۹۵-۳۹۹.

در خصوص فرزندخوانده وجود دارد؛ ولی باید به این امر توجه نمود که احوال شخصیه در تابعیت تأثیری ندارد.

در کشور فرانسه فرزند خواندگی بین‌المللی تابع قانون ملی متقاضی فرزند خواندگی و در مورد تشریفات رضایت فرزند خوانده تابع قانون متبوع فرزند خوانده است.^{۵۲}

در سال ۱۹۹۳ فرزند خواندگی به عنوان یکی از متداول‌ترین روش‌های جایگزین ایجاد خانواده نه تنها در فرانسه بلکه در کل اروپا شناخته شد.^{۵۳} در فرانسه فرزند خواندگی به دو صورت فرزندخواندگی کامل و فرزندخواندگی ساده یا ناقص وجود دارد. فرزند خواندگی کامل، جدایی کامل کودک از خانواده اصلی اش (غیر از نسب و همسر) و پیوستن به خانواده دیگری می‌باشد.^{۵۴} به علاوه فرزند خواندگی کامل به غیر از رابطه بیولوژیکی و نسب تمام روابط فرزند خوانده را از اولیاء اصلی به اولیاء فرزند خواندگی منتقل می‌کند.^{۵۵} فرزند خواندگی به کودک نسبی را اعطا میکند که جانشین نسب اصلی او میشود. در این زمان تعلق فرزند خوانده به خانواده خونی او (بیولوژیکی) متوقف می‌شود (ماده ۳۵۶). ماده ۳۵۷ ق.م فرانسه به پذیرش فرزند خواندگی بین‌المللی در قوانین فرانسه اشاره دارد. آمارها نشان می‌دهد که پذیرش فرزندخواندگی کودکان خارجی در فرانسه بیشتر از کودکان فرانسوی است و این در حالی است قانونگذار مالیات بیشتری را برای پذیرش فرزندخواندگی کودکان خارجی تعیین نموده است.^{۵۶}

با تمام اهمیتی که دولت فرانسه به فرزندخواندگی اطفال فرانسوی می‌دهد، نسبت پذیرش فرزندخواندگی در فرانسه برای کودکان خارجی بیشتر از کودکان فرانسوی است.^{۵۷}

در فرانسه نسب فرزندخواندگی را برخلاف نسب ناشی از ولادت نسب قضایی می‌دانند و رابطه ناشی از آن را یک رابطه معنوی می‌دانند نه یک رابطه خونی. در ایران قرابت تنها بر اساس نسب و سبب به وجود می‌آید؛ و بنابراین در فرزندخواندگی چون قرابت بر اساس نسب و بر اساس سبب منتفی است، قرابتی بین فرزندخوانده و والدین فرزندخواه وجود ندارد.^{۵۸}

چون در ایران، الحاق کامل طفل تحت سرپرستی به والدین تحت سرپرستی شان صورت نمی‌گیرد و این کودک تنها از طریق پدر و مادر اصلی اش تابعیت را کسب می‌نماید و اگر هدف قانون‌گذار از وضع مقرراتی به نفع

۵۲. حسن امامی، حقوق مدنی، جلد چهارم، چاپ هشتم (تهران: کتابفروشی اسلامیة، ۱۳۹۱)، ۱-۳.

۵۳. محمد مهدی غمامی «فرزندخواندگی در خانواده رومی - ژرمنی» با بررسی تطبیقی در حقوق آلمان و فرانسه»، مجله کانون سردفتران ۲، ۵۵ (۱۳۸۳): ۱۲.

54. Robert Be tan, *Encyclope die juridique*. Tom I adoption Article par 1997: solang,4

55. Ambrios Collin (E): DRIOT civil. 1991,307

۵۶. غمامی، پیشین، ۱-۲-۳.

57. John, op. cit., 256.

۵۸. ناصر کاتوزیان، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، چاپ نهم (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۵)، ۳۹۵.

اطفال صغیر در ایران این باشد که، از آن‌ها حمایت نماید، زمانی که در این مورد در قانون خلاء دیده می‌شود، هدف قانون‌گذار که حفظ وحدت خانواده بوده است زیر سوال می‌رود.

در حالی که در حقوق فرانسه فرزندخواندگی نهادی قدیمی است که شرایط و مقررات آن در قانون مدنی این کشور مشخص شده است. تابعیت والدین سرپرستش، در تابعیت این فرزند تاثیری ندارد.

نتیجه‌گیری

در زمینه تابعیت اکتسابی، هر یک از دولت‌ها قوانین مربوط به خود را دارند. محدودیت‌های مربوط به تابعیت اکتسابی در کشور ایران نسبت به فرانسه بسیار بیشتر است.

اگر هدف قانون‌گذار از وضع مقرراتی به نفع اطفال صغیر در ایران این باشد که از آن‌ها حمایت نماید، زمانی که در این مورد در قانون خلاء دیده می‌شود، هدف قانون‌گذار که حفظ وحدت خانواده بوده است زیر سوال می‌رود. در حقوق فرانسه تا قبل از ۱۹۷۳ برخورد یکسانی با اطفال طبیعی و قانونی صورت نمی‌گرفت، اما در مقررات جدید تابعیت، فرقی بین نسب طبیعی و نسب قانونی در اعطای تابعیت بر مبنای سیستم خون نیست.

در نظام حقوقی ایران، با آنکه درباره تأثیر تحصیل تابعیت ایران از سوی پدر در تابعیت دیگر اعضای خانواده، وضع حکم شده است، اما درباره تأثیر تحصیل تابعیت ایران از سوی مادر در تابعیت آنها، سکوت اختیار شده است. البته در ماده واحده‌ای که در سال ۱۳۸۵ تصویب و در سال ۱۳۹۸ اصلاح گردید، این حق به فرزندان متولد ناشی از ازدواج مادر ایرانی با پدر خارجی داده شده است که با وجود شرایطی تابعیت ایران را تحصیل نمایند. این نوع تحصیل تابعیت بر خلاف نظام حقوقی فرانسه می‌باشد.

در خصوص کسب تابعیت فرانسه از طریق زن می‌توان گفت با در نظر گرفتن استقلال تابعیت زوجین، زن‌ها، جدا از همسرانشان هم می‌توانند تابعیت این دو کشور را کسب کنند. این مسئله کسب تابعیت توسط آن‌ها در تابعیت همسرانشان اثری ندارد و تابعیت آن‌ها تغییر نمی‌کند مگر اینکه آن‌ها نیز درخواست کسب تابعیت این دو کشور را داشته باشند که در این صورت تابعیت جدید برای آن‌ها نیز اعمال خواهد شد.

در مورد تابعیت مضاعف نیز از آنجایی که پدیده‌ی دو تابعیتی یک استثناء و وضعیت نامناسبی است لذا باید آن را پیشگیری و درمان نمود و از این طریق با آن مقابله کرد. برای پیشگیری از پدیده دو تابعیتی باید ابتدا موجبات بروز پدیده‌ی دو تابعیتی مانند ازدواج در دو تابعیت را از بین برد و نظریه استقلال تابعیت در ازدواج را معمول داشت به گونه‌ای که بعد از ازدواج اتباع دولت‌های مختلف، تابعیت زن و شوهر به یکدیگر تسری پیدا نماید و همچنین در خصوص تابعیت مضاعفی که بر اثر تولد به وجود می‌آید رویه‌ای اتخاذ گردد که کلیه دولت‌ها در امر اعطای تابعیت سیستم واحدی مانند سیستم خاک و یا سیستم خون را اعمال نمایند. همچنین در

خصوص تابعیت مضاعفی که از طریق تحصیل تابعیت به وجود می‌آید محدودیت‌هایی جهت کسب تابعیت دوم اعمال گردد.

۱- اقدامات و وضع قوانینی جهت رفع تفاوت‌هایی که در مسئله تابعیت نسبت به حقوق زن و مرد در ایران وجود دارد.

۲- برگزاری آزمون‌های استاندارد ویژه اعطای تابعیت جهت یکپارچه کردن شرایط اخذ تابعیت.

۴- جلوگیری از اقامت غیر مجاز بیگانگان و تقویت مرزها برای پیشگیری از ازدواج‌های شرعی غیرقانونی و تاکید بر ثبت شدن ازدواج بعد از تصویب ماده واحده سال ۱۳۹۸ برای فرزندان متولد از مادر ایرانی و پدر خارجی جهت کسب تابعیت ایرانی.

۶- اصلاح ماده قانون مدنی در خصوص محرومیت در انتصاب به برخی از مقامات ایران بعد از کسب تابعیت به صورت مادام‌العمر و تقسیم‌بندی مناصب با توجه به اهمیت آنها. همچنین برخی از مشاغل نیز با اینکه مهم و دارای اهمیت می‌باشد در قانون ذکر نشده است؛ از جمله مقام رهبری. بنابراین، بهتر می‌باشد محرومیت‌های مذکور با توجه به اهمیت مناصب باشد.

۸- وضع قوانینی در خصوص فرزندخواندگی و تابعیت فرزندخوانده. همچنین وضع قوانینی مبنی بر تحمیل تابعیت پدر متقاضی تابعیت ایران بر فرزندخوانده صغیر و به رسمیت شناختن فرزندخوانده.

۹- در خصوص ممنوعیت به کارگیری افراد دارای تابعیت مضاعف در مشاغل دولتی، باید در افرادی که تابعیت مضاعف را به صورت اکتسابی و کسانی که تابعیت مضاعف را به صورت اجباری و تحمیلی کسب می‌نمایند، تفاوت قائل شد، زیرا ممکن است در بین افراد دارای تابعیت مضاعف افرادی باشند که از نظر اقتصادی و علمی و . . . به نفع کشور باشند.

References

- Abbasi, Atefeh, and Fatima Badaghi. "Citizenship Rights to Children Born to Iranian Mothers and Non-Iranian Fathers". *Fiqh and Family Law Journal* 14, 51(2018): 86-105. [in Persian] DOI: [10.30497/FLJ.2010.40002](https://doi.org/10.30497/FLJ.2010.40002)
- Ali Abadi, Abdol Hossein. *Criminal Law*. 3rd Ed. Tehran: Printing house of Melli Bank of Iran, 1975. [in Persian]
- Al Kajbaf, Hassan. *Citizenship in Iran and countries of the world*. 10th Ed. Tehran: Jungle Publications, 2013. [in Persian]
- Almasi Nejad, A. *Private international law*. 20th Ed. Tehran: Mizan, 2020. [In Persian]
- Ambrios Collin (E): DRIOT civil. 1991
- Ameri, Javad. *Private International Law*. Tehran: Sayeh Publications, 1972. [in Persian]
- Amini, Mehdi, and Zahra Amini. "Nationality of Children born From Marriage of Iranian Women to Non-Iranian Men". *Journal of Private Law* 16,2(2019): 435-462. [in Persian] Doi:10.22059/jolt.2020.293141.1006799.
- Azizi, Sattar, and Bizhan Haji Azizi. *Citizenship in Iranian law and International*, Hamedan: Boali University, 2012. [in Persian]
- Batifoole, H., and P. et Lagarde, *Droit international prive*. 4th ed. 1981.
- Civil Code-Articles 21-16, 21-17, 21-22 and 21-25 Laws 93-933, 93-1417 and 93-1027 [in French]
- Badaghi, Fateme. *Iranian womens marriage and citizenship*. strategic studies of women number 24, summer [in Persian]
- Be tan, Robert. *Encyclope die juridique*. Tom 1 adoption Article par 1997: solang, [in French].
- Costanza, Margiotta and Vonk Olivier. *Nationality Law and European Citizenship: The Role of Dual Nationality*. Paris: EUDO Citizenship Observatory, 2010. [in English]
- Carrera, Sergio. *Nationality, Immigration and 'the Republican Integration' in France*. Paris: Illiberal Liberal State, 2009. [In English]
- Danesh Pajouh, Mustafa. *Islam and private international law*. 1st Ed. Tehran: Printing and Publishing Center of the Ministry of Foreign Affairs, 2018. [in Persian]
- Devynck, Annick, *Citizenship and naturalization in France and Germany*, ECPR Conference COPENHAGEN: Denmark-14-19 april 2000 Workshop Citizenship in a Historical Perspective 2000, [in French].
- Dictionnaire permanent droit des etrangers. (1996 et 1998). Nationalite. [in French].
- Emam Jomezadeh, Javad. *Dual citizenship in international courts*. Master thesis. Tehran: Emam Sadeq University, 2003. [in Persian]
- Emami, Hassan. *Civil Rights*. 4th. 8th Ed. Tehran: Islamia bookstore, 2011. [in Persian]
- Fadavi, Solleiman. *Conflict of Laws*. Tehran: New Thought Publication, 2006. [in Persian]
- Farah Dost, Mohammad Sadeq. *Double citizenship from the perspective of international law and Iran's space procedure*. Tehran: Judiciary Research Center Publication, 2019. [in Persian]
- Guerry, L. "La nationalité des femmes mariées sur la scène internationale (1918-1935)". *Clio. Femmes, genre, histoire*, 43(2016): 73-93. [in English] Doi: <https://doi.org/10.4000/clio.13163>.
- Ghamami, Seyyed Mohammad Mehdi. "Adoption in the Romani Germanic family with a comparative study in German and French law". *Kanon's monthly magazine* 2, 55(2004):12. [in Persian]
- Hashemi, Seyyed Mohammad. *Fudamental Rights of the Islamic Republic of Iran*. 2nd Ed. Tehran: Shahid Beheshti University. [in Persian]

- Jafari Langroudi, Mohammad Jaafar. *Legal Terminology*. 12nd Ed. Tehran: Publishing Ganj Danesh, 2003. [in Persian]
- John, Bqll. *Sophine Boyron*. Simon whittaker: Principales of French law, 1998. [in English]
- Katouzian, Nasser. *Civil Law in the Current Legal Order*. 9nd Ed. Tehran: Publication of Mizan, 2015. [in Persian]
- Legier, Gerard. *Histoire du droit de la nationalite francaise, des orgines a la veille de la reforme de 1889*. Tome 1 et 2, presse universitaired, Aix Marseille, 2014 [inFranch]
- Lagarde, p. *La nationalite francaise*. Paris, 1975. [inFranch]
- Medjoub, Faria, and N. Justine, Stefanelli, Research Fellow, Monica Sanchez. *The Right and Responsibilities of Citizenship*. England: British Institute of international and Comparative Law, 2008. [in English]
- Madani Seied, Jalleledin. *Publishing Private Internation Law*. 14nd Ed. Tehran: Jungle, 2009[in Persian]
- Mahdipour, Seyedeh Fatemeh., Mahin Sobhani., and Reza Maghsoudi. "Critique and examination on the Requirements and Consequences of the Act of Nationality of Children from Marriage between Iranian Women and Foreign Men 2019". *Jurisprudence and Islamic Law*, 23(2021):111-134. . [in Persian] Doi: 10.22034/law.2021.39615.2604
- Moosavi Bojnourdi, Seyed Mohammad and Marziyeh Jabbar Zare. "An Assessment of the Lineage of Children Born out of Artificial Insemination Special Reference to Imam Khomeini's Viewpoints". *Matin Research Journal* 11, 45 (2010), 21-40. [in Persian] Doi:20.1001.1.24236462.1388.11.45.2.0
- Metoli, Mohammad. "The law governing adoption in terms of internal regulations and private international law of Iran". *Laws website*, 170(2000):170. [in Persian] <http://www.equity.ir/component/content/article/327>
- Nasehi, Ali. "Nationality and the principles it follows". *Peyke noor Journal* 1, 3(2003): 58-68. [in Persian]
Doi: <https://sid.ir/paper/128507/fa>
- Qalatbari, Arsalan. *Private International Law*. 1nd Ed. Tehran: Illumination Printing House, 2007. [in Persian]
- Saljuqi, Mahmoud. *Basics of Private International Law*. Tehran: Mizan, 2015. [in Persian]
- Saljuqi, Mahmoud. *Private international law*. 3rd Ed. Tehran: Daddgostar Publications, 2011. [in Persian]
- Shariat Bagheri, Mohammad Javad. *Private International Law*, 2nd Ed. Tehran: Mizan, 2015. [in Persian]
- Simon, Rita, and Brooks, Alison. *The Right and Responsibilities of Citizenship the Word of Over*. UK: Lexington books, 2009. [in English]
- Tavasli Naini, Manouchehr. "The principle of unity of citizenship of spouses in Iranian law". *Journal of Private Law*, 7(2014):28. [in Persian] Doi: <https://doi.org/10.22054/jplr.2017.7837>
- Tavassoli Naini, Manouchehr. (2010). "ADOPTION IN CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD 1989 AND ITS COMPARISON WITH IRANIAN LAW". *Law Quarterly* 39, 4 (2010):92. [in Persian] Doi: 20.1001.1.25885618.1388.39.4.6.6
- Tavassoli Naeini Manouchehr, and Nooshin Farhani Rohani. "A Critique of Amendment to the Law Concerning Citizenship of Children of Iranian Women Married to Foreign Nationals Act of 2019". *Fares Law Research* 3, 6(2020): 28-41. [in Persian] Doi: 10.22034/flj.2020.118837

- Waldrauch, Harald. "*Acquisition of Nationality*" in Rainer Bauböck, Eva Ersbøll, Kees Groenendijk, Harald Waldrauch, *Acquisition and Loss of Nationality: Comparative Analyses*. 1nd Ed. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. [in English]
- Zandi, Mohammad reza. *An overview of prominent legal and criminal laws and regulation 79-80* 1nd Ed. Esfahan: Dadiyar House, 2012. [in Persian]

The methods of acquired citizenship and the gaps in it based on the principles governing citizenship and laws in Iran with a comparative study in the French legal system

Sudabeh Talebi⁵⁹

Abdul Ali Mohammadi^{*60}

Abstract

Acquired citizenship refers to the type of citizenship that is granted to a person after birth, which can be achieved by force and by choice. In the current research, the methods of acquiring citizenship in Iran and France and the challenges and gaps in acquiring acquired citizenship in the two mentioned countries have been discussed with the approach of the principles governing citizenship and existing law in both countries. The results of the research show that the citizenship status of the children of Iranian women married to foreign men is ambiguous in the Iranian legal system, but this problem does not exist in the French legal system due to the transfer of citizenship to these children through the French mother. In Iran's legal system, a foreign woman can acquire citizenship if she marries an Iranian man due to the unity of the family's citizenship, but in France, the independence of the spouses' citizenship is established. Dual citizenship is accepted in France, but Iran's legal system is silent on this matter. Regarding the citizenship of the adopted child of refugees, the applicants regarding the language, cultural and social information, information of the law of France is more complete than the law of Iran, but there is a gap in the Iranian legal system regarding the mentioned cases.

Key words: acquired citizenship, challenges and gaps, Iranian law, French law.

59. Ph.D. student, Department of Private Law, Faculty of Humanities, Peshwa Varamin Azad University, Tehran, Iran.

60. Associate Professor, Department of Private Law, Faculty of Humanities, Peshwa Varamin Azad University, Tehran, Iran (author) abdmohammadi1348@gmail.com